

BRETTNER ZSUZSANNA

A 21. század idős generációja

Az idősödés megközelítése

A 21. században az időskorúak új csoportja jelent meg, akik magasan kvalifikált szakemberként hosszabb és igen produktív életet éltek, nyugdíjasként is teljes jogú és aktív tagjai kívánnak lenni a társadalomnak. A demográfiai változások átalakították/átalakítják a társadalmakat és kihívást jelentenek szerte a világon a meglévő intézményi megoldások és közpolitikai gondolkodás területén. Az aggodalmak a társadalmi működés különböző folyamatait érintik, így a nyugdíjrendszereket, az egészségügyet és a szociális ellátást, a munkaerőpiacot, a generációk közötti szolidaritás területét. Az időspolitika mára már szerves része a jóléti államok fenntarthatóságáról szóló általános politikai diskurzusoknak (Kildal, Nilssen 2010).

Az idősödés problematikája közel 50 éve foglalkoztatja a világ fejlett országainak szakembereit, politikusait. Az 1960-as években, Amerikában jelent meg a „sikeres öregedés” ideája, melyet három összetevővel jellemeztek: a megbetegedés és a fogyatékosság elkerülése, a magas fokú kognitív és fizikai funkciók, a tartós elkötelezettség a társadalmi és a gazdasági tevékenységek iránt (Neugarten–Havinghurst–Tobin 1996).

A '80-as években a „produktív öregedés” eszménye került a szakmai diskurzusok középpontjába, kezdetben a produktivitás fogalma azonossá vált a munkaerőpiaci aktivitással, majd a későbbiekben terjesztették ki minden olyan aktivitásra, mely az idősök készségeit, képességeit megőrzi és/vagy fejleszti.

Az „aktív idősödés” megfogalmazás először a G8-ak konferenciáján hangzott el 1997-ben, melynek értelmezése ismét visszatért a munkaerőpiac területére, javaslatként hangzott el az alternatív foglalkoztatási módok kiszélesítése, az idős korosztály aktív életszakaszának meghosszabbítása érdekében (Farkas–Gyarmati–Molnár 2009).

A WHO 2002-es madridi Idősügyi Világkongresszusára készített anyagában részletesen ismerteti az aktív idősor koncepciójának értelmezését. Az aktív idősor lehetőség a nyugdíjas generáció számára, hogy elérjék a fizikai, mentális, szociális jóllétet, és igényeikhez igazodóan részt vegyenek a társadalmi, gazdasági, kulturális, közösségi élet minden területén, valamint részesüljenek családjaik, szűkebb és tágabb környezetük támogatásában. A cél eléréséhez elengedhetetlen az idősök biztonságát megalapító, az életminőségüket javító ellátások és szolgáltatások igénybevételeinek lehetősége.

Az aktív idősokort leíró és értelmező fogalmak az aktivitás, az autonómia, a függetlenség, az életminőség, a várható egészséges élettartam. Az aktivitás értelmezése túlmutat a munka világán, a társadalmi, a gazdasági, a kulturális, a spirituális és a civil élet területén megőrzött tevételes részvételt foglalja magában, mely a nyugdíjazás időpontját követően sem szűnik meg. A tevékeny idősor fontos szerepet tölt be a

várható élettartam növelésében, valamint a szubjektív életminőség javításában. Az autonómia teremti meg a személyes döntések, preferenciák feletti ellenőrzés képességének megőrzését. A függetlenség esély a mindennapi feladatok, az eltérő társadalmi szerepek megvalósítására a privát és a közösségi élet területén is. Az életminőség a jólét fokmérője, komplex mutató, mely magában foglalja a testi és a lelki egészséget, a társas környezet támogatását, és tükrözi a személyes értékpreferenciákat is. Az egészség mindazon tényezők összessége, mely megvalósítja testi-lelki és társas működésünk zavartalanságát (WHO 2002). Az aktív idősödés a harmadik életkorban is az élet kiteljesítésére, a generációk közötti kapcsolatra helyezi a hangsúlyt, mindemellett tiszteletben tartja az idősek javaslatait, döntéseit.

2012 „Az aktív idős kor és a generációk közötti szolidaritás” európai éve. „Az aktív öregedés megvalósítása számos különböző területen szólít fel cselekvésre, mint a foglalkoztatás, a szociális védelem, az oktatás és képzés, az egészségügyi és a szociális szolgáltatások, a lakhatás és az állami infrastruktúra területén” (Brettner–Mucsi é. n.). A koncepció megvalósítása tipikusan olyan terület, mely nem sorolható be egyetlen kormányzati egység hatáskörébe sem, a tervezés, a kivitelezés folyamata széles látókört, rendszerszemléletű megközelítésmódot igényel.

Az infokommunikációs technológia (IKT) szerepe az aktivitás megőrzésében

Az Európai Bizottság felismerte, hogy az IKT-k fontos szerepet tölthetnek be az idősök életminőségének, egészségi állapotának javításában. 2007 júniusában került elfogadásra az „Idősek jóléte az információs társadalomban” akcióterv, valamint a kapcsolódó intézkedési terv. A dokumentum hozzá kíván járulni az egészségügyi és szociális kiadások csökkentésének, az idősök jólétének és az IKT-ipar fejlődésének megalapozásához. Az IKT-eszközök fejlesztésének egyik iránya az idősök igényeihez, képességeihez alkalmazkodó rendszerek kialakítása kell, hogy legyen. A beágyazott rendszerek¹, eszközök használata lehetővé teszi az idősök kereső tevékenységének meghosszabbítását, a független, önálló élet megvalósítását (COM 2007)².

A szociális szolgáltatások szervezésében az intézményi háztartások számának csökkentése az egyik kiemelt feladat az európai térségben és hazánkban is. Az idősök életét saját lakókörnyezetükben, a lehetőségek szerint minél hosszabb ideig kell biztosítani. Az IKT-eszközök fejlesztése, használata jelentős mértékben segítheti a nyugdíjasok függetlenségének megőrzését, társadalmi szerepeik gyakorlását. Az infokommunikációs rendszerekkel felszerelt otthonok javítják az idősök életminőségét, biztonságérzetét. A beágyazott rendszerek fejlesztése az öregedő Európában

¹ Az Ambient Assisted Living (AAL) angol kifejezés szakirodalomban használt magyar megfelelője (Sólyom 2009).

² Az Európai Unióban a 2008-2013-as programozási időszakban az AAL program tervezett teljes költségvetése 700 millió euró, ebből kb. 50%-os állami támogatás – az AAL résztvevő államok és az Európai Bizottság – és kb. 50% magánfinanszírozásban résztvevő magánszervezetek (pl. vállalkozások).

nemcsak kihívás, hanem lehetőség is az állampolgárok, a szociális és egészségügyi rendszerek, valamint az európai piacok számára.

A lakásokban elhelyezett, valamint a testfelületen viselhető szenzorok folyamatosan figyelik az idősök vitális paramétereit, javítják a terápiás együttműködést³. Az adatokat az idősök maguk, vagy a rendszer automatikusan továbbítja az egészségügyi szolgáltatóhoz, ahol az értékelés után adekvát ellátást nyújtanak, szükség esetén az ápoló, gondozó az idős segítségére siet.

A szociális és az egészségügyi szolgáltatóknak is új munkamódszereket kell megvalósítaniuk, amennyiben az intelligens otthonokban élő időseket kívánják segíteni, szükséges a szolgáltatások individuális és rugalmas rendszerű megszervezése (Bowes–McColgan 2006).

Az idősök körében végzett vizsgálat eredménye szerint a magyar idősök egészségügyi ellátás iránti igénye igen csekélynek mondható, kevesen hallottak a beágyazott rendszerekről, futurisztikusnak tartják a személyes találkozás nélküli ellátás lehetőségét.

A hazai nyugdíjas generáció internethasználata elmarad a Nyugat-Európában élő kortársaik szokásaitól. A digitális technika használata sokkal kisebb réteget érint, az internethasználatot a TÁRKI felmérése szerint az időskori aktivitás befolyásolja a legnagyobb mértékben. A modern szolgáltatások igénybevételéhez szükséges az idősök háztartásaiban az IKT-eszközök megléte, valamint a biztonságos használat képessége is.

A születéskor várható átlagéletkor emelkedésével elkerülhetlenné válik az idősök egészségügyi és szociális szolgáltatások iránti igényének fokozatos növekedése, a jövőben egyre többen szorulnak tartós ápolásra, gondozásra. Az otthoni gondozást, felügyeletet segítő beágyazott rendszerek a technika mai fejlettségi színvonalán segíthetik az idősök stigmatizáció nélküli, önálló, független életvitelét (Sólyom 2009).

Az időskori formális, informális társadalmi és/vagy családi hálózatokban való tevékeny szerepvállalás és az egészséges, aktív öregedés fontos területét képezheti az önkéntes tevékenység. Az önkéntesség előnyös mind a másokkal, mind az önmagunkkal való törődés szempontjából, a sokrétű és heterogén munka hozzájárul a társadalmi szolidaritás kiszélesítéséhez.

A nyugdíjas éveik elején járó idősök tudása, tapasztalatai az idősebb generációk számára potenciált hordoznak. A korban egymáshoz közelebb álló generációk esetében a kommunikáció is sokkal problémamentesebb, az önkéntesek aktivitása, kreativitása jótékony hatást gyakorol az idősebbek társadalmi részvételének fokozására, valamint a peremhelyzetbe került csoportok magányosságának, izolációjának csökkentésére. Az idősök nemcsak laikusok, hanem a végzettségüknek, szakmai kompetenciáiknak megfelelő kérdésekben professzionális segítőkként is funkcionálhatnak.

³ A gyógyszeresdobozba szerelt érzékelő figyelmeztethet a gyógyszer bevitelének elmaradására.

Az időskori önkéntes tevékenység esetében az online önkéntes munka még sok kihasználatlan lehetőséget rejt magában. Az online önkéntesek aktivitása részben vagy teljes egészében az interneten keresztül, az otthoni, a munkahelyi vagy nyilvános számítógépről történik (Farkas–Gyarmati–Molnár 2009). Első látásra úgy tűnhet, hogy a szervezetek sosem látják online önkénteseiket, valójában azonban az online önkéntesek többsége a személyes és az online tevékenységet párhuzamosan, egymás mellett folytatja. Az online önkéntesség közel 40 éves múltra tekint vissza, a kezdetekben a klasszikus irodalom néhány alkotását tették hozzáférhetővé az elektronikus sztrádán⁴. Az ENSZ 2000 márciusában indította el a fejlődő világ közösségeiben az online önkéntes programját, lehetővé téve a szervezetek számára internetes segítők toborzását és menedzselését. Az elektronikus úton történő segítségnyújtás leggyakoribb területei a kiadványszerkesztés, a kutatás, a fordítás, a projekttervezés, -fejlesztés, az informatikai tanácsadás, a hálózatfejlesztés és tanácsadás, az érdekképviselés. A felsorolt tevékenységek az élet legkülönbözőbb területein valósulnak meg, mint az emberi jogok, az oktatás, az élelmiszerbiztonság, az egészség, a kultúra. Az önkéntes munka célországai között megtalálhatók az arab államok, Latin-Amerika országai, Afrika Szaharától délre fekvő államai.

Az online önkéntes munka optimális tevékenység lehet a nyugdíjas generáció tagjai számára, saját otthonukban végezhetik a tevékenységet, az állandó feladatok hozzájárulnak a mentális és a kognitív képességek megőrzéséhez, fejlesztéséhez, valamint a pozitív önértékelés megőrzéséhez. A világhálón végzett munka a fontosság, hasznosság érzésén túl a valahova tartozás élményét is biztosítja az idősek számára. A világ különböző pontjain élő és a különböző korosztályokba tartozó emberekkel folytatott rendszeres kommunikáció új ismereteket, tapasztalatokat, élményeket nyújt az időszódó online önkéntesek számára (Cravens 2006).

Az online önkéntesség a globalizáció pozitív hozadékának is tekinthető, amely a világon mindenütt az online önkéntes tevékenységet végzők és az önkéntesek munkáját összehangoló szervezetek számára lokális és személyes előnyöket is megtestesít.

A hazai nyugdíjas generáció internet- és számítógéphasználata jóval elmarad az Európa nyugati felén élő kortársaikéhoz képest. Az 50 éves és idősebb korosztály alig több mint egyhatoda használja az internetet, a 64 év felettiek körében a világháló használata nem éri le az 5%-ot (Farkas–Gyarmati–Molnár 2009).

A beágyazott rendszerek használata, valamint az online önkéntesség megvalósítása az idős korosztály számára kitágíthatja a személyes „határokat”, az autonómia, a függetlenség, a készségek, képességek fejlesztése hozzájárul az idősek aktivitásának megőrzéséhez, mind a magán, mind a közösségek életében egyaránt.

⁴ A Gutenberg Projekt (www.gutenberg.org) megvalósítását követően a *Nyomorultak*, a *Drakula* és az *Alice csodaországban* című művek elektronikus verziói váltak olvashatóvá az interneten (Cravens 2006).

Összegzés helyett

Az infokommunikációs technológia használata hozzájárul ahhoz, hogy a nyugdíjas korosztály lépést tartson a változásokkal, csökkentve az idősek és a társadalom más csoportjai közötti kulturális távolságot. A generációk közötti elektronikus kommunikáció segítheti az idősek tapasztalatainak, tudásának átadását, melyek a személyes interakciók csökkenése következtében elveszhetnének (Kolin 2002).

Hazánkban is fontos érdek a nyugdíjas generáció sikeres integrációja az információs társadalomba, melynek elmaradása esetén az európai felzárkózási folyamat lényegesen lelassulhat. Az idős korosztály szükségleteinek kielégítése jelentős hatást gyakorol az infokommunikációs technológiai eszközök fejlesztéseire és az előállítás folyamatára is, azonban a hazai IKT-ipar az igények kielégítésére még teljes mértékben nem áll készen (Molnár 2002). Az elkövetkezendő évek fejlesztési folyamataiban figyelembe kell venni az idősek IKT-eszköz iránti szükségleteit.

„A befogadó információs társadalom eszköztárára ma már alkalmas arra, hogy segítségével jelentős eredményeket érjünk el a foglalkoztatás, az esélyegyenlőség növelése és a közszolgáltatások akadálymentes elérése tekintetében egyaránt” (Molnár 2010: 49.), csökkentve az időszedő és az idős generációk társadalmi kirekesztődésének kockázatát.

Hivatkozott irodalom

- BOWES, ALISON–MCCOLGAN, GILLIAN (2006): *Smart technology and community care for older people: innovation in West Lothian*. Scotland Age Concern Scotland Causewayside House, Edinburgh. Internet: www.agescotland.org.uk/documents/114, letöltve: 2011. 07. 16.
- BRETTNER ZSUZSANNA–MUCSI GEORGINA (é. n.): A szociális munka szerepe az időskorúak fizikai, szellemi és szociális aktivitásának megőrzésében. In Kállai János–Kaszás Beáta–Tiringer István (szerk.): *Időskori egészségpszichológia*. Kézirat. Budapest, Medicina.
- CRAVENS, JAYNE (2006): Involving International Volunteers: Factors for Success, Organizational Benefits and New Views of Community. *The International Journal of Volunteer Administration* 24 (1): 15–23.
- KILDAL, NANNA–NILSSEN, EVEN (2010): *Demographic Crises and Ageing policy ideas in the fields of health and long-term care. Comparing the EU the WHO and the OECD*. Social Policy and the Global Crisis: Consequences and Responses. Budapest, konferenciaelőadás. Internet: www.espanet2010.net, letöltve: 2012. 01. 14.
- KOLIN PÉTER (2002): Idősek az információs társadalomban. *eVilág* (7), <http://www.pointernet.pds.hu/ujzagok/evilag/2002/07/evilag-06.html>, letöltve: 2012. 02. 26.
- MOLNÁR SZILÁRD (2010): Információs társadalom korhatár nélkül. *Információs Társadalom* 10 (1), 49–56.
- NEUGARTEN, BERNICE LEVIN–HAVINGHURST, ROBERT J.–TOBIN, SHELDON S. (1996):

Personality and the aging process. In Neugarten, Bernice Levin–Neugarten, Dail John (szerk.): *The meanings of age*. Chicago, The University of Chicago Press, 270–281.

FARKAS GABRIELLA–GYARMATI ANDREA–MOLNÁR SZILÁRD (2009): Az idősödő társadalom gazdasági és társadalmi kihívásai Magyarországon. *Információs Társadalom* 9 (4), 7–31.

SÓLYOM BARBARA (2009): Az idősek e-egészségügyi igényei – fókuszcsoportos kutatásból leszűrt hazai tapasztalatok. *Információs Társadalom* 9 (4), 55–70.

Ageing well in the Information Society. Konferenciaelőadás. COM(2007)332. 14.6.2007, Brüsszel. Internet: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0332:FIN:EN:HTML>, letöltve: 2011. 09. 05.